

*М.М. Лабач, канд. філол. наук, доцент
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)*

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В СУЧАСНОМУ МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Розглядається проблема, особливо актуальна зараз, коли все прогресивне людство відзначає 200-річчя від Дня народження Тараса Шевченка – сприйняття сучасною молоддю його творчості. Увага акцентується на тому, що молодіжне середовище, яке завжди особливо чутливе до суспільних змін, потребує нового прочитання творів Кобзаря і особливо в ситуаціях, які можна назвати лімінальними. Наведено результати опитування курсантів і студентів Львівського державного університету безпеки життєдіяльності щодо ставлення їх до творчості Т.Шевченка. Проаналізовано деякі особливості нових артефактів у сучасному мистецтві і рецепція їх у молодіжному середовищі.

Ключові слова: рецепція творчості, лімінальна ситуація, молодіжне середовище, жанрове розмаїття, новаторський жанр, художній символ, дигітальна культура, апорія.

200-річчя від Дня народження Тараса Шевченка – подія екстраординарна не лише в Україні, але й у всьому світі, яка не просто посилила, а спричинила небувалий сплеск інтересу до українського генія. Особливо актуалізували його творчість суспільно-політичні події останніх місяців, коли змагання за свободу нашого народу зазвучали в унісон з провідними ідеями Шевченкової творчості. Саме молодь, яка найперша відчула насущну потребу українського суспільства, змогла адекватно відгукнутися на цю потребу, взяла на себе відповідальність прийняти цивілізаційний виклик, підтриманий згодом усім суспільством.

Тим актуальніше звучить зараз проблема рецепції творчості Тараса Шевченка саме в молодіжному середовищі. Маємо цілий ряд досліджень, в яких посилено акцент на проблеми сучасності Шевченка, актуальності його творів зараз, йдеться про «іконного» Кобзаря, тобто, кардинальну відмінність його постаті від створеного в радянські часи образу «іконічного» Тараса Шевченка. І саме ювілейна дата загострила таку цікавість широкого суспільства, бо все-таки від здобуття Україною державності минуло двадцять три роки і перепон для глибокого вивчення Шевченка в новому, відмінному від соцреалістичного, ключі, практично, не було. Але справжній сплеск інтересу до «іншого Шевченка», «космічне осмислення «Кобзаря» [7], зокрема, з боку молоді, спостерігаємо саме зараз.

Актуальність проблеми посилюється ще й тим, що живучи в епоху дигітальної культури, опосередкованої і трансформованої електронно-обчислювальними технологіями [10], мусимо не просто зважати на це, а серйозно замислитися, як не протиставити ці модерні засоби традиційній культурі, до якої, звичайно, відносять Шевченка і його «Кобзар», а використати для наближення їх до молодої людини.

Не можемо погодитися з деякими дослідниками проблеми, які називають її так: «Тарас Шевченко: Двісті років самотності» (6). Розуміємо в якійсь мірі причини виникнення цього образу, що є ремінісценцією з Габрієля Гарсія Маркеса, але аж так трагічно окреслювати осмислення Шевченка українцями, вважаємо, немає серйозних підстав, бо читали його завжди і не лише читали – його ідеї були зрозумілі й близькі таки кожному українцеві. Перефразовуючи одного вірменського письменника, який писав, що коли траплялася пожежа у домі вірменина, то з вогню найперше виносили дітей і книги, Василь Шкляр в романі «Ностальгія» пише, що в Україні з вогню виносили дітей і «Кобзар» Тараса Шевченка.

Але все-таки проблема «віддаленості» Шевченка від молодого покоління українців, звичайно, є, хоч вона й не така драматична. Ознайомлення з творчістю Тараса Шевченка в кожній людини відбувається по-різному. Якщо в сім'ї не читають Шевченка, то, найбільш імовірно, учень середньої школи вперше прочитає його поезії в 5-6 класах, а потім – у 9 класі, коли за програмою текстально вивчаються кілька творів (зараз набагато менше, ніж у перші роки після здобуття Україною Незалежності). Історіософські поезії та великі епічні твори («Великий льох»),

«Чигрине, Чигрине», «Розрита могила», «Гайдамаки»), в яких постає дуже складна візія України, що вимагає знання важливих історичних подій, вміння їх інтерпретувати, безперечно, непрості для сприйняття школярів такого віку. Саме в цьому бачимо найпершу причину не надто глибокого інтересу молоді до Шевченка: що незрозуміле, те не викликає й захоплення.

Уважаємо вкрай некоректною постановку проблеми в такий спосіб: «Тарас Григорович писав переважно українською, і в цьому його проблема (? – М.Л.). Українська мова та культура не вважаються престижними й затребуваними у модних, динамічних, так званих, молодіжних сферах...» (с.78). Ця, з дозволу сказати, «проблема» - не Шевченкова, а наша, нашого суспільства, але суспільства не нинішнього, яке народилося за кілька місяців, як Фенікс із попелу, а попереднього, «домайданного». Говорити ж про непрестижність української мови – це значить використовувати один із «штампів» пострадянського періоду, «застаріла» звичка і вона є однією з форм лінгвоциду разом із оголошенням мови неприродною. Українські вчені Я.Радевич-Винницький і В.Іванишин у своїх мовознавчих дослідженнях відсилають тих, хто повторює подібне, до Олександра Пушкіна, в ХІХ століття, коли російський поет писав про стан розвитку російської та української мов: «...але ученість, політика і філософія ще по-російськи не пояснювались; метафізичної мови у нас зовсім не існує... лінощі наші охоче виражаються мовою чужою (українською – М.Л.), якої механічні форми давно готові і всім відомі» [4, с.32]. Тому, як прийнято казати, в серйозному товаристві говорити про непрестижність української мови – це вже правило поганого тону.

Ми провели анонімне опитування студентів і курсантів першого курсу щодо Тараса Шевченка і його творчості. Усього було опитано 183 особи. На питання: «Чи іноді я читаю поезію Т.Шевченка?» ствердно відповіли 123 особи (69,39%), заперечно – 56 ос. (30, 6%); щодо того, чи знають напам'ять вірші Т.Шевченка: більше п'яти поезій знають 14 осіб (7, 65%), п'ять – 26 ос. (26,77%), один-два вірші – 68 ос. (37,16%), одну поезію знають 29 ос. (15, 84%), не знають жодної – 15 ос. (8,19%). На питання «Чи вважаю я актуальним Тараса Шевченка зараз?» ствердно відповіли 176 ос. (96,17%), заперечили 5 ос. (2,73%), не впевнені в актуальності 2 ос. (1,09%), а на питання «Чи подобається мені поезія Тараса Шевченка?» ствердну відповідь дали 175 ос. (95,62%), негативну відповідь дали 5 ос. (2, 73%), ставляться нейтрально 3 ос. (1, 63%). Оскільки опитування було анонімне, є підстави вважати, що відповіді правдиві. Отже, такі результати не підтверджують надто песимістичних поглядів і оцінок щодо сприйняття нашими молодими сучасниками творчості Т.Шевченка. Якщо ж урахувати, що в Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності вчать представники з майже всіх областей України, то картина виглядає, навпаки, дуже обнадійливо. Що вже казати про надзвичайний вибух інтересу до Шевченка в період Майдану, коли його відомі рядки лунали з уст героїв за кілька днів до того, як вони відійшли у вічність, а «Кобзар» можна було побачити, здебільшого, саме в руках молодих людей і на барикадах, і в хвилини затишшя.

Окреслюючи проблему, озвучену в заголовку цієї статті, треба сказати, що для сучасної постмодерної епохи характерне таке явище, як лімінальність (від *limen* – поріг) – це «стан перебування між або поміж» [10, с. 236]. І якщо антрополог Арнольд Ван Генеп та його сучасник Віктор Тернер вперше застосували цей термін «для опису туманного соціального та духовного розташування осіб у ритуальних обрядах переходу» [10, с. 236], то згодом лімінальність почали розуміти і як «невизначене існування між двома або більш як двома... станами» [10, с. 236]. Можна стверджувати, що зараз, коли реальні державотворчі процеси відбуваються надзвичайно стрімко, а суспільні, морально-етичні цінності зазнають небувалих змін, якраз творчість Шевченка дає відповідь на животрепетні питання, що, як ніколи раніше, цікавлять молодих людей, у першу чергу. Саме Шевченко може допомогти і допомагає подолати «невизначене існування», «поріг», за яким – інший стан: конкретний і визначений, за якого людина здобуває чіткі орієнтири щодо своєї ідентичності, основоположних цінностей, духовного наповнення.

Аналіз наукових досліджень а також публікацій у пресі щодо нашої проблеми дозволяє констатувати, що так зване нібито «нерозуміння» Шевченка молоддю – це проблема надумана, навмисне «підігріта» в суспільстві, аби показати «застарілість», «несучасність» Шевченкових ідей у наш час і відлякати цим молоду людину, знеохотити її до читання «Кобзаря». «Прийом» цей не новий, використовувався, зокрема, й радянською пропагандою. У розвідці «Алергія на Шевченка» Іван Дзюба, аналізуючи недолугі спроби принизити Шевченка, зазначає: «Цивілізованість народу вимірюється його шанобливістю до своїх геніїв. Не треба будувати світоглядів і концепцій на чіхось вибухових парадоксах або й нетлінних істинах. – краще самому з'ясувати для себе свою, а не чужу реальність...» [3, с.508]. Саме така «концепція» незрозумілого для нашого сучасника Шевченка, Шевченка «чужого», «відсталого» постає в коментарі однієї студентки майбутнього (українського філолога!), але найгірше, що вона представлена автором статті не як дрімуча відсталість і навіть нерозвиненість, а як точка зору, яка має право серйозно про щось свідчити. Отже, «одна студентка української філології Запорізького національного університету зізналася, що стала поважати українську мову лише після того, як почула пісні репера Вови зі Львова. «Я прозріла. – каже вона. – Ніколи на факультеті ми не розмовляли українською, а от коли почула, що **цією** мовою можна говорити про «sex-drugs-rock'n'roll», навіть захотілося **нею** говорити. А ще – перечитати Шевченка і знайти в ньому щось **людське** й молодіжне. Він же писав не тільки по революції і війни?» [6,с.78]. Коментарі тут, напевне, зайві: треба пожаліти учнів, яких буде вчити така «вчителька», бо «ланцюгова реакція» забезпечена – мало ймовірно, що в школярів буде виховано «шанобливе ставлення до нашого генія», за І. Дзюбою, що вони будуть читати Шевченка і полюблять його поезію, а, відповідно, стануть духовними людьми.

Безперечно, говорити з молоддю про Шевченка треба мовою, максимально наближеною до неї, тому в рік Шевченкового 200-річчя з'являються досить модерні мистецькі проекти, які повністю відповідають духові часу і можуть бути гідною відповіддю на запити сучасної молоді людини, що її супроводжують новітні ІТ-технології і яку буває нелегко захопити до читання самого Шевченка, книг про нього чи до перегляду відповідних фільмів, бо альтернативи цим заняттям у неї предостатньо. З нашого досвіду можемо зробити висновок, що молодь не така інфантильна, як іноді про неї пишуть, і шукає вона в мистецтві не завжди те, що «лежить на поверхні», а українську літературу не вважає аж такою «занепадницькою» і нудною, а саме таку думку нам часто нав'язують. Все якраз навпаки – вона дуже чутлива на нові тенденції в мистецтві, мислить сучасними естетичними категоріями, підтверджує давно сформульовану сентенцію: технічна інтелігенція повинна бути високоосвіченою частиною українського суспільства (а саме майбутня технічна інтелігенція вчиться в нашому Університеті).

Цікаві висновки можна зробити, спостерігаючи, як молоді люди сприймають, наприклад, театральну виставу за дуже відомим твором Тараса Шевченка, сюжет якого знає чи не кожна дитина – за поемою «Катерина» (йдеться про однойменну виставу в Національному академічному музично-драматичному театрі ім. Марії Заньковецької у Львові, режисер – Богдан Ревкевич – М.Л.). Новаторське режисерське рішення (ремнісценції з багатьох творів Шевченка, синкретичний образ Катерини у виконанні кількох актрис, прекрасний народний мелос як голос часу і минулих століть), мультимедійні засоби, стереоскопічні зображення викликали не просто жвавий інтерес і захоплення глядачів, а виконали роль промотора дуже позитивного процесу: багато хто з глядачів говорив про своє бажання невідкладно взяти до рук «Кобзар».

Ще одне цікаве театральне рішення може бути прикладом надзвичайної сучасності і навіть модерності Шевченкових текстів (на противагу твердженням про «непрестижність» української мови Шевченка) – вистава «Стіна» у Львівському драматичному театрі ім. Лесі Українки (інсценізація режисера Людмили Колосович за творами Тараса Шевченка та Юрія Щербака). Режисер вирішила наблизити Т.Шевченка до молоді, використавши реперський стиль читання поезії під музичний рок-супровід. «Таке своєрідне «очуднення» й самої постаті Кобзаря, і його знаних текстів – гострий, сміливий прийом, що дивує небуденністю» [1] а також показує

абсолютну здатність і готовність народної української мови прийняти цей виклик і заговорити незвично, по-новому. Сприйняття Шевченкової поезії в такій формі часто є культурним шоком для молодшої людини, примушує прислухатися і по-іншому подивитися на Шевченка і його творчість, переглянути своє ставлення до неї, що залишилося зі школи.

У виставі є не лише реалістичні образи, зрозумілі кожному, але й образи складніші – символічні, за якими криється глибокий естетичний сенс: Україна, Дівчина, Кобзар, Відьма, Смерть – вони розраховані на глядача мислячого, глядача-співтворця. «Воістину живемо у дивовижний час: ще ніколи так карколомно і гарячково реалії з життя не перетворювались у свідомості митців на потужні художні символи. Ще ніколи так швидко не мужніла нація...» [1].

Саме ці «потужні художні символи» готова сприйняти сучасна молодь – вона бачить в Шевченкові не лише визнаного класика, а живу людину, яка колись жила на нашій землі, любила, робила помилки, але, разом із тим, була винятковою й видатною (як би це слово звично не звучало), а сучасні дослідники особливо підкреслюють, що в Шевченковій творчості можна відшукати риси чи не всіх мистецьких течій і напрямів майбутнього. Отже, говорити про «патріархальність» чи «архаїчність» Шевченка, означає виявляти свою неготовність або й нездатність бодай наблизитися до такої величини, як наш Поет.

Вагомим доказом сучасності Шевченка, його безсумнівної модерності є й те, що його поезія звучить у музичних композиціях різних стилів, а музика – це той жанр, який користується особливою популярністю у молоді завжди. (Тут треба нагадати, що до Шевченка композитори звертаються давно і систематично, а одним із перших, як відомо, був Микола Лисенко). Ультрасучасні музичні композиції за творами Тараса Шевченка знайдемо в Андрія Середи (гурт «Кому вниз»), Олександра Ярмоли («Гайдамаки») та багатьох інших.

Ще минулого року на каналі ТВі відомий журналіст Юрій Макаров започаткував проєкт, завданням якого було, власне, наблизити Шевченка до молоді. Дуже цікавий коментар самого журналіста щодо цього проєкту: «Ми отруєні незграбним викладанням Шевченка ще у школі. І цю травму перемагати у подальшому житті досить важко, а багатьом це не вдається ніколи. Я знаю кількох людей зі свого оточення, які поета відкрили років у тридцять-сорок і зрозуміли, що він кайфовий, драйвовий та дуже модерний. Для мене особливий сенс цього проєкту – показати, що Шевченко органічно вписується в сучасне життя з айпедами, з айфонами і не здається архаїчним» [9].

Шевченко всеоб'ємний і про це свідчить велика шевченкознавча література, що представляє його як «поета, творчість якого має безліч інтерпретацій, тому є фактично невичерпною, митця, якого ще належно не оцінено, вільного інтелектуала, естета європейського рівня» [8, с.8]. Необхідно врахувати, що гуманістичний потенціал Тараса Шевченка – це незамінна зброя в подоланні нігілізму, псевдопатріотизму, а також допомога в прийнятті серйозних цивілізаційних викликів, породжених «антисофійним ХХ століттям» (Сергій Кримський). Ну а саме молодь буде ці виклики приймати і давати на них ту чи іншу відповідь. Давно відомо, що історія людства тримається на плечах обраних Богом творців. Незалежно від того, в якій галузі вони розкриваються. За ними упізнають епохи, пласти безконечного часу через них перегукуються» [2] Тому епохи будуть впізнавати за такими геніями, як Шевченко, він є і буде надалі символом, кодом українського народу – це мусять визнати й ті, хто недооцінює молодих українців у здатності зрозуміти Шевченка.

Отже, рухаючись шляхом наближення до Шевченка, мусимо пам'ятати, що шлях цей нелегкий, але він не є апорією – так грецькі філософи характеризували «непрохідну стежку або закритий прохід» [10, С.26], а навпаки – відкритий для пізнання не лише українського генія, а й, що дуже важливо, самого себе.

Список літератури:

1. **Гарбузюк Майя.** Шевченко на барикадах // День. – №65. – 10 квітня 2014.
2. **Горлач Леонід.** Родом із ренесансу // Літературна Україна. – №5 (5534), 30 січня 2014.
3. **Дзюба Іван.** Алергія на Шевченка. // Дзюба Іван. З криниці літ. – К.:Обереги: Гелікон, 2001. – Т.ІІ. – 848с.
4. **Іванишин Василь, Радевич-Винницький Ярослав.** Мова і нація. – Дрогобич: Відродження, 1994. –218 с.
5. **Кримський Сергій.** Під сигнатурою Софії. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 367 с.
6. **Левкова Олена.** Тарас Шевченко: 200 років самотності // Українська культура. – 2013. – №8 (1016). – с.72-78.
7. **Стороженко Микола.** Космічне осмислення «Кобзаря» // Українська культура». – 2013. – №8 (1016). – с.32 – 36.
8. **Харчук Роксана.** Про Тараса Шевченка в незалежній Україні // Українська культура. – 2013. – №8 (1016). – с.408.
9. **Електронний ресурс:** http://svitliteraturu.ucoz.ua/news/makarov_shevchenko_kajfovij_drajvovij_i_modernij/2013-03-05-68.
10. **Енциклопедія постмодернізму.** – Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.

М.Н. Лабач

РЕЦЕПЦИЯ ТВОРЧЕСТВА ТАРАСА ШЕВЧЕНКО В СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖНОЙ СРЕДЕ

Рассматривается проблема, особенно актуальная сейчас, когда все прогрессивное человечество отмечает 200-летие со Дня рождения Тараса Шевченко – восприятие молодежью его творчества. Внимание акцентируется на том, что молодежной среде, которая особенно чувствует изменения в обществе, необходимо новое прочтение произведений Кобзаря и особенно в ситуациях, которые можно назвать лиминальными. Приведены результаты опроса курсантов и студентов Львовского государственного университета безопасности жизнедеятельности, касающиеся их отношения к творчеству Т.Шевченко. Проанализированы некоторые особенности новых артефактов в современном искусстве, а также их рецепция в молодежной среде.

Ключевые слова: рецепция творчества, лиминальная ситуация, молодежная среда, жанровое разнообразие, новаторский жанр, художественный символ, дигитальная культура, апория.

М. Labach

THE PROBLEM OF RECEPTION OF TARAS SHEVCHENKO'S CREATIVE WORKS IN MODERN YOUTH SURROUNDING

It is considered the problem that is particularly relevant nowadays when all progressive mankind celebrate the 200th anniversary of Taras Shevchenko's birth – the perception of the modern youth of his creation. It is paid attention to the fact that young people, who are always particularly sensitive to social change, require a new reading of the works of Kobzar, especially in situations that could be called liminality. The results of questionnaire conducted among cadets and students of the Lviv State University of Life Safety where they expressed their attitude to Shevchenko's creativity was given. Some features of new artifacts in contemporary art and their reception in youth surrounding were analyzed.

Key words: reception of work, liminality situation, youth surrounding, genre diversity, innovative genre, artistic symbol, digital culture, aporia.